

FORRÓ János

Csendőrségtörténeti kutatásaim tapasztalatai

A Magyar Királyi Csendőrség történetének a feltárására irányuló kutatómunkát intenzíven a kilencvenes évek eleje óta végzek. Ennek során a testület egészét és a Fejér vármegyében állomásozó csendőrség lokális tevékenységét érintő feltárásokat egyaránt végeztem, melynek eredményeit több tanulmányban – így a Rendvédelem-történeti Füzetekben is – publikáltam.

Kutatómunkám eredményeit 12 pontban foglaltam össze.

1. A Magyar Királyi Csendőrséget azért hozták létre a történelmi Magyarországon, mert hazánkban a vidék közcsendje–közbátorsága rossz színvonalú volt. A közbiztonsági állapotok akadályozták a polgári fejlődést. A rossz közrendvédelemnek több oka volt. A korabeli rendvédelem rendkívül széttagoltan működött. A lokális jelleggel funkcionáló szervezetek tevékenysége összehangolatlan volt. A rendvédelmi szervezetek személyi állománya a helyi notabilitásoknak kiszolgáltatóan dolgozott, ezért a pártatlanság elve nem minden esetben érvényesülhetett.¹ A Magyar Királyságban a rend fenntartásának a joga hagyományosan az önkormányzatokat illette meg. Ez a rendszer hasznos is volt mindaddig, amíg a nemzet függetlenségét szolgálta a HABSBERG uralkodók központosítási törekvéseivel szemben. Amint azonban a Magyar Királyság szuverenitása a HABSBERG-házzal szemben nem szorult védelemre a helyzet megváltozott. A kiegyezés nyomán a magyar közigazgatás szervezetei tekintetében a szuverenitás megújulásához való hozzájárulás képessége elvesztette primátusát. Más szempontok kerültek előtérbe.² Ez azonban természetesen nem jelentette azt, hogy a kiegyezés utáni magyar kormány átvette volna a magyar nemzet elnyomásában tevékenyen közreműködő császári tikosrendőrséget³ vagy a császári csendőrséget.⁴

2. A rossz közbiztonság a kiegyezést követő gazdasági-társadalmi fejlődés gátjává vált. Ezért volt szükség az Európában már bevált csendőrségi modell újbóli bevezetésére hazánkban. A kiegyezést követően a rend védelme a két társország belügye maradt,⁵ így – a magyarországi hagyományoknak megfelelően – a rend védelmének jogosultságát az önkormányzatokhoz és a központi államhatalomhoz telepítették oly módon, hogy a szakfeladatok ellátására létrehozott speciális rendvédelmi szervezeteket az országgyűlés alapított és a kormány felügyelt, míg a közrend és közbiztonság fenntartására hivatott szervezeteket az önkormányzatok hozhattak létre és azokat az önkormányzatok vezetése felügyelte.⁶ A kiegyezést követő évtized során azonban bebizonyosodott, hogy a magyarországi rendőrségek nem képesek az elvárható közbiztonság kialakítására. Centrális irányítás alatt álló, a helyi notabilitásoktól független, a törvényt egységesen alkalmazó, megvesztegethetetlen, magas szakmai színvonalon működő hatékony és olcsó rendvédelmi szervezetre volt szüksége a Magyar Királyságnak. Ezt a szervezetet TISZA Kálmán a csendőrségben találta meg.⁷ A csendőrség mint rendvédelmi szervezettípus Európa legnagyobb múltú testületei közé tartozott és tartozik ma is.⁸ A testületípus a XIX. században a virágkorát élte, hiszen Európa valamennyi államában létrehozták e testületet. A csendőrség kiválóan megoldotta a polgári állam működéséhez szükséges közbiztonsági állapotok létrehozását és fenntartását. A csendőrség elterjedése a polgárság elterjedésének és megerősödésének kísérő jelensége volt. A csendőrség ennek az alapfeladatnak, azaz a vidék közrendjének, közbiztonságának biztosítására kitűnően megfelelt.

3. A Magyar Királyi Csendőrség felállításának azonban nem csupán habsburgiánus gyökerei voltak. A kiegyezéssel ugyan megszüntették a Magyar Királyság területén a habsburg csendőrséget, azonban Horvátországban és Erdélyben mégis fennmaradt egy–egy csendőr ezred a területileg illetékes közös hadtestparancsnokságok alárendeltségében. Ez a helyzet azonban nem felelt meg az alaptörvény szerepét betöltő kiegyezési törvényben foglaltaknak,⁹ így a magyar országgyűlésben az ellenzék visszatérő témájává vált az erdélyi csendőrezred ügye. A haderő vezetése azonban ragaszkodott az erdélyi csendőrezredhez, mert Erdélyt – tekintettel a korabeli nemzetközi katonapolitikai helyzetre – főhadászati irányúnak, valószínűsíthető hadműveleti területnek, illetve felvonulási terepnek tekintették. Ebből adódóan pedig a terület megfelelő közbiztonságának fenntartását az Osztrák–Magyar Monarchia fontos katonai érdekei közé sorolták. Amíg nem látták más hasonló hatékonyságú szervezettel kiválthatónak az erdélyi csendőrséget, addig annak létehez ragaszkodtak. Erre a helyzetre jelentett megoldást az, hogy 1876-ban – a közös hadseregből kiemelve – az erdélyi csendőr ezredet áthelyezték a magyar hatóságok alárendeltségébe.¹⁰

4. A Magyar Királyi Csendőrség követte a francia eredetű és nemzetközi tekintetben is bevált elveket. Nevezetesen a testület belső függelmi viszonyai tekintetében katonai volt. A csendőrök személyükben katonának minősültek, katonai rendfokozatot viseltek, a honvédelmi tárca kompetenciájába

tartoztak. A testület azonban rendvédelmi feladatokat látott el, felszereltsége fegyverzete, szervezete, diszlokációja, hatásköre ennek felelt meg. A testület – a személyi kérdések kivételével – minden tekintetben a belügyi tárcához tartozott.¹¹ A testület kompetenciája a Magyar Királyság teljes területére kiterjedt a városok kivételével. A városok számára azonban lehetőség nyílt arra, hogy felkérés nyomán és költségterítés ellenében bevonják a csendőrséget a városi közrend fenntartásába. A városok jelentős része élt is ezzel a lehetőséggel a külterületeik tekintetében.¹²

5. A testület szervezeti felépítése követte az európai gyakorlatot, de a Kárpát-medence sajátosságainak megfelelően. A csendőrségi szolgálat megvalósításának szinterei az őrsök voltak. Az őrsöket pedig a dualizmus időszakában négy- majd ötszintű parancsnokságok, a két világháború között pedig ugyancsak ötszintű parancsnokságok irányították. Parancsnokságok voltak a dualizmus időszakában a szakasz-, szárny-, kerület-parancsnokságok és a testületen belüli legfelsőbb irányító szintként a Magyar Királyi Csendőr Felügyelőség. A meglévő parancsnoksági rendszert érintetlenül hagyva 1903-ban hozták létre a legalacsonyabb szintű parancsnokságként a járásparancsnokságot, melyet nem tiszt hanem altiszt irányított. A két világháború közötti időszakban a csendőrség parancsnoksági rendszeréből kikerült a járásparancsnokság, viszont a szakasz- és szárnyparancsnokság közé bekerült az osztályparancsnokság. A parancsnokságok működési területe – a járás- és az osztályparancsnokság (amelynek a hatásköre egy megyére terjedt ki) kivételével – nem volt azonos a közigazgatási beosztással. Arra azonban vigyáztak, hogy a legkisebb közigazgatási egységek területe egészében tartozzon valamelyik csendőr őrshez.¹³ A parancsnokságok működési területe tehát nem igazodott a közigazgatási beosztáshoz ugyan, azonban a csendőrkerület parancsnokságok hatósági területe megegyezett a honvédkerület parancsnokságokéval – amelyek több vármegyét foglaltak magukba – ezáltal pedig a magyarországi rendőrségek államosítása nyomán¹⁴ létrehozott kerületi rendőrkapitányságokéval.¹⁵

6. A csendőrség működésének alapja a csendőr őrs volt. Új őrs felállításához a testületnél 6 pontos követelményrendszert dolgoztak ki. Alapvetően 3 őrstípust működtettek: 6 fős őrsöt legalább 3 településre kiterjedően, 12 fős őrsöt járási székhelyen, 21 fős őrsöt pedig úgynevezett törvényhatósági jogú városok külső övezetében. Valamennyi parancsnokság – amelyeket városokba telepítettek – mellett működött egy kis létszámú csendőr őrs.¹⁶ A csendőr őrsök – egy falusi paraszt portához hasonló – gazdálkodást vezettek. Gyümölcs- és zöldséges kertjük volt, valamint háziállatokat is tartottak. A háztáji gazdálkodással kapcsolatos teendőket ugyan az őrs személyzete látta el, azonban ez a módszer lehetővé tette az olcsó és bőséges táplálkozást, amelyre a csendőröknek a megerőltető szolgálatuk miatt nagy szükségük volt.¹⁷ Az őrsön napirend szerinti élet folyt, amelynek meghatározó eleme volt a folyamatos továbbképzés. Az őrs épületének a takarítását, az állagmegóvással kapcsolatos kisebb karbantartási munkákat is az őrs legénysége végezte. Egyedül a főzést bízták külső személyre az őrsfőzőnőre, aki kizárólag bájait vesztett élemedett korú nő lehetett.¹⁸

7. A csendőrségi szolgálat lényege a bűnmegelőzés volt. Módszere a normál, napi gyalogos, néhol lovas portyaszolgálat, a nyílt nyomozás intézménye,¹⁹ a – katonai egyes harcos kiképzésre alapozott – figyelés, fülelés, álcázás, lesállítás, csapda, leshely, követés, az akciók, a lakossági mozgások, a hely, a szokások, a lakosság és a személyek, nemzetiségek és azok nyelvének az ismerete.²⁰ A csendőrőrs napi szolgálatát az előírt közbiztonsági elvek, követelmények alapján kellett megszervezni. A csendőrség szolgálatának aktív és meglepetésszerűnek, folyamatosnak, térben is időben átfogónak kellett lennie. Érvényesülnie kellett továbbá az úgynevezett oszkulációs elvnek, ami azt jelentette, hogy minden szolgálatot kapcsoltak térben, időben és feladatban a szomszédhoz és együttműködőhöz egyaránt. Ugyanakkor ügyeltek az úgynevezett paralelizációs elv érvényesítésére, ami azt jelentette, hogy a szolgálat céljait párhuzamosították. Határozottan érvényesítették az expedivitás elvét, ami azt jelentette, hogy a bűnözővel és bűnözéssel szemben a legkövetkezetesebben, határozottan és keményen léptek. A Rendkívül fontos volt az őrs működésnek részletekbe menő szabályozása,²¹ Mindezek együttesen hozták az elvárt eredményt, a jó szintű közbiztonságot, az eredményes bűnüldözést, a bűnmegelőzés hatékonyságát és a helyi lakosság megelégedését is.

8. Átlagosan vármegyénként 1928–1932 között 35–38 csendőr őrsöt működtettek, az őrsök diszlokációját indokolt esetben megváltoztatták. Például Fejér vármegyében ebben az időben 38 csendőr őrsöt működtettek, amely 317 fő csendőrrel és 26 fő tiszttel tevékenykedett.²² A történelmi Magyarországon és a trianoni Magyarországon egyaránt 12 000 csendőr teljesített szolgálatot. A személyi állományon belül a tiszti kar aránya az 5 %-ot nem haladta meg.²³

9. A Magyar Királyi Csendőrség alapvetően közbiztonsági szolgálat ellátására hivatott rendvédelmi testület volt ugyan,²⁴ azonban ez nem jelentette azt, hogy nyomozó tevékenységet nem fejtett ki. Nyomozásokat alapvetően a csendőr járőrök végeztek. A bűnügyi technika fejlődésével és a társ rendvédelmi szervezeteknél a detektív testületek kialakulásával a magyar csendőrségnél is megjelent a

nyomozásra szakosodott szolgálati ág és speciális technika.²⁵ Az 1903-ban létrehozott járásőrmesterségek sarkalatos feladata volt a nyomozás. A világháború után azonban a járásőrmesterségeket felszámolták. 1930-tól viszont jóval erőteljesebb formában szervezték meg a csendőr nyomozó szolgálatot. Országos hatáskörű nyomozó parancsnokságot hoztak létre, amely a legsúlyosabb és az országos ügyeket, valamint a politikai bűncselekményeket igyekezett felderíteni. A nyomozó parancsnokságot a kor élvonalát képviselő bűnügyi laboratóriummal is ellátták. A laboratóriumot pedig a csendőr kerületek közvetlen alárendeltségébe szervezett nyomozó alosztályok is igénybe vehették, amelyek szakmai irányítását a központi nyomozó parancsnokság látta el. A bűnügyi szolgálati ág megjelenése természetesen nem váltotta ki a csendőr járőrök nyomozó munkáját.²⁶

10. A Magyar Királyi Csendőrség – hasonlóan más csendőr szervezetekhez – sokoldalú testület volt. Speciális jellegű szolgálati tevékenységeket is végzett. A dualizmusban és a két világháború közötti időszakban ugyan eltérő módon, de részt vett a határőrizetben.²⁷ A testület alapfeladatát képezte a táborigazgatás teljesítése.²⁸ A testület tevékenységi körét gyarapította a vasúti rendvédelmi teendők ellátása, az országúti közlekedésrendészet, és 1939-től a vízrendészeti teendők ellátása a Magyar Királyi Rendőrséggel megosztva. A Magyar Királyi Csendőrség hivatva volt továbbá a tömegmozgások felszámolására is. A személyi állomány képzettsége, felszereltsége és mozgósíthatósága tette erre alkalmassá a szervezetet. A Magyar Királyi Honvédség erőinek igénybe vételére akkor kerülhetett sor, ha a rendvédelmi erők a rend helyreállítására elégtelennek bizonyultak.²⁹

11. A korszakban a vidék közbiztonsága a csendőr őrs és a csendőr járőr hálózatával lefedettnek volt minősíthető, alapját a csendőri jelenlét, a határozott és jogszerű intézkedés, amelyet az állam- és jog mindenben támogatott és a sok-sok akció képezte. Ezek együttesen eredményezték azt a „fésű-gereblyeszerű” működést, amely azt mutatja a ma embere számára, hogy a csendőr és csendőr őrs naponta újból és újból megdolgozott a közrend-közbiztonság jó színvonaláért. A Magyar Királyi Csendőrség 90% körüli büntetőeljárás arányát azért érhetett el, mert széleskörű és aktív társadalmi támogatottságot élvezett.³⁰ Minden településen támaszkodhatott a közösség életében kulcsszerepet játszó személyek (tanító, orvos, pap, jegyző stb.) támogatására. E mellett a csendőrségi hálózathoz hasonló de annál sűrűbb szövésű háló fedte le az országot, a gátőrök, a vasúti pályőrök, az erdészek, a vadőrök, az út- és híd-mesterek valamint mezőőrök rendszere által. Ezeket a személyeket felkészítették arra, hogy bűncselekmények észlelése esetén a törvény ellen vétőket elfogják. Bádoggelvényekkel és többségüket fegyverrel is ellátták, valamint – mint közhatósági személyek – esküt is tettek.³¹ A felügyeletükre bízott területen – amely lényegében a teljes vidéket lefedte – tulajdonképpen semmi sem történhetett a tudtuk nélkül. Az esetek jelentős részében a csendőr járőr a törvény ellen vétőket a közhatósági személyektől vette át.³²

12. A Magyar Királyi Csendőrség létszáma mérsékelt volt. A társ rendvédelmi testületekhez viszonyítva speciális jogosultságokkal nem rendelkezett. Felszerelése sem különbözött a haderő, illetve a rendőrség technikájától. Mégis olyan kimagasló eredményeket hozott létre, amelyek azóta is túlszárnyalhatatlanok. Ennek az oka minden bizonnyal a személyi állományban rejlik.³³ A testület személyi állománya jól képzett és elhivatott volt a hivatása és az ország iránt egyaránt. A személyi állomány – a közigazgatás más részeivel megegyezően – olyan ellátásban részesült, amely stabil egzisztenciát, kiszámítható karrierívet biztosított, amit 1945 óta sajnos nem sikerült utólag elérni.³⁴ A korabeli szakmai és a hasonló színvonalú munkaköröket az élet más területein betöltő személyek felkészültségéhez viszonyítva a csendőrök képzetebbek voltak. Szakmai ismereteik magas színvonalú tevékenységet tettek lehetővé. A testületi fegyelem legendásan szigorú volt. Mindez rendkívül hatékony szervezetté tette a testületet.³⁵

12+1. Vannak olyan szomszédaink, mint például Románia és Szerbia is, amelyek a közelmúltban visszaállították a csendőrség intézményét, Ausztria pedig a működés elvét, határfokát fenntartva a csendőrséget beolvasztotta a rendőri szervezetbe. Álláspontom szerint a kontinentális polgári állammodell egyik legsikeresebb szervezete a csendőrség, amely szoros szimbiózisban él a polgári rendszerrel. Közép-Európa azon térségeiben, ahol a pártállami rendszernek nem sikerült likvidálnia a csendőrségnek a polgári rendszer érdekében kifejtett eredményei emlékét, visszaállították a szervezetet.

Jegyzetek:

¹ O'SVÁTH 1905; O'SVÁTH 1868; O'SVÁTH 1870; O'SVÁTH 1872; O'SVÁTH 1876

² CSIZMADIA

³ DEÁK 2006; DEÁK 2007

⁴ REKTOR 77-88. p.

⁵ 1867/XII. tc.

⁶ 1870/XLII. tc.; 1871/XVIII. tc.

⁷ CSAPÓ

- ⁸ ÖRY
⁹ GALÁNTAI
¹⁰ CSAPÓ: op. cit. 13-19. p.
¹¹ PRESZLY
¹² NÉMETHY
¹³ PARÁDI 1996, 68-135. p.
¹⁴ 5.047/1919. ME. r.
¹⁵ BORBÉLY–KAPY
¹⁶ SZAKÁLY 1997
¹⁷ FORRÓ 1993
¹⁸ KAISER 1997
¹⁹ ENDRÖDY; BALÁZS; SOLTÉSZ, ÚTMUTATÁS; SELLEY
²⁰ SZUT 1881; SZUT 1887; SZUT 1896; SZUT 1900; SZUT 1903; SZUT 1912; SZUT 1927; SZUT 1941
²¹ LAKTANYA
²² FORRÓ 2000
²³ SZAKÁLY 1991
²⁴ 1881/III. tc.
²⁵ KAISER 2002
²⁶ Loc. cit.
²⁷ PARÁDI 1985; PARÁDI 1990; PARÁDI 2003; PARÁDI 1984
²⁸ SZAKÁLY 2000
²⁹ RAVASZ
³⁰ PARÁDI Ákos
³¹ Loc. cit.
³² Loc. cit.
³³ PARÁDI 2008
³⁴ Loc. cit.
³⁵ Loc. cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BORBÉLY–KAPY — BORBÉLY Zoltán–KAPY Rezső: *A hatvan éves magyar rendőrség 1881-1941*. Budapest, 1942, Halász Irodalmi- és Könyvkiadó Vállalat.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia Könyvek/
- CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976, Akadémia Kiadó.
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Az osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth.
- KAISER 2002 — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia Könyvek/
- NÉMETHY — NÉMETHY Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz*. I.köt. Budapest, 1899, Közigazgatási Könyvtár Szerkesztősége. /Közigazgatási Könyvtár 1998/8./; II.köt. Budapest, 1900, Közigazgatási Könyvtár Szerkesztősége. /Közigazgatási Könyvtár 1900/3./
- O'SVÁTH 1870 — O'SVÁTH Pál: *Zsandár kell é vagy Pandúr? Véleménynyilvánítás az iránt, hogy a magyar rendőrség miként szerveztessék?* Nagyvárad, 1870, Tichy Ákos könyvnyomda.
- O'SVÁTH 1905 — Idem: *Közbiztonságunk múltja és pandúrkorom emlékei*. Budapest, 1905, s.n.
- PARÁDI 1984 — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.
- PARÁDI 1996 — Idem et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI 2003 — Idem: *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX.-XX. században, 2./
- PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A magyar Királyi Csendőrség története*. 1881-1919. Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- SZAKÁLY 2000 — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábort csendőrség története 1938-1945*. Budapest, 2000, Ister.

TANULMÁNYOK

- DEÁK 2006 — DEÁK Ágnes: *Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban 1860-1861. Századok, CXL. évf. (2006) 6. sz. 1551-1574. p.*
- DEÁK 2007 — Idem: *Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség 1867. Történelmi Szemle, XLIX. évf. (2007) 3. sz. 351-372. p.*
- FORRÓ 1993 — FORRÓ János: *A csendőrség története. A csendőr őrs. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), III. évf. (1993) 4. sz. 132-151. p.* A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- FORRÓ 2000 — Idem: A székesfehérvári csendőrkerület kapcsolata a közigazgatással. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 58-61. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 06-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A közigazgatás a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- KAISER 1997 — KAISER Ferenc: Az őrs mindennapi élete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 46-56. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- O'SVÁTH 1868 — O'SVÁTH Pál: Magánvélemény megyei rendőrségünk hiányai – s orvoslási módjairól. *Bihar*, IV. évf. (1868) 74. sz. 1-2. p., IV. évf. (1868) 75. sz. 17. p.
- O'SVÁTH 1872 — Idem: Megyéink rendőrsége. *Közrendészeti Lap*, III. évf. (1872) 15. sz. 115. p., III. évf. (1872) 16. sz. 123. p.
- O'SVÁTH 1876 — Idem: Melyek a mai rendőrség hiányai s mik e téren a sürgősb kívánni valók. *Bihar*, XII. évf. (1876) 198. sz. 2-3. p., XII. évf. (1876) 200. sz. 1-2. p., XII. évf. (1876) 101. sz. 2. p., XIII. évf. (1877) 1. sz. 2. p., XIII. évf. (1877) 2. sz. 2. p., XIII. évf. (1877) 3. sz. 2. p., XIII. évf. (1877) 4. sz. 2. p.
- ÖRY — ÖRY Károly: A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig a Francia Csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 75-77. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI ÁKOS — PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 28-51. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2008 — PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIV. évf. (2008) 17. sz. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelem humán viszonyai.” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6.sz. 81-88. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY 1991 — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 38-44. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY 1997 — Idem: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8.sz. 95-102. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZABÁLYZAT
- LAKTANYA — *Laktanyaszabályok a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1899, s.n.
- SZUT 1881 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda.
- SZUT 1887 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1887, Központi Községi Nyomda.
- SZUT 1896 — *Általános szolgálati határozványok a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1896, s.n.
- SZUT 1900 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1900, s.n.
- SZUT 1903 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1903, s.n.
- SZUT 1912 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, s.n.
- SZUT 1927 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1927, s.n.

SZUT 1941 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat.

ÚTMUTATÁS — *Útmutatás a Magyar Királyi Csendőrség nyomozóalakulatai számára.* Budapest, 1930, s.n.

TANKÖNYVEK, KÉZIKÖNYVEK

BALÁZS — BALÁZS Elemér: *Bűnvádi nyomozás teljesítése csendőr járőr által.* Budapest, 1900, s.n.

ENDRÓDY — ENDRÓDY Géza: *A bűnügyi nyomozás kézikönyve.* Losonc, 1897, Kámány Nyomda.

SELLEY — SELLEY Vilmos: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata.* Budapest, 1936, s.n.

SOLTÉSZ — SOLTÉSZ Imre: *Útmutatás a bűnügyi nyomozat alkalmával követendő eljárásra nézve a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1924, s.n.

JOGSZABÁLYOK

1867/XII. tc. — 1867/XII. tc. a magyar korona országai és az Ö Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó közös érdekű viszonyokról és ezek elintézésének módjáról.

1870/XLII. tc. — 1870/XLII. tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

1871/XVIII. tc. — 1871/XVIII. tc. a községek rendezéséről.

1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

5.047/1919. ME. r. — 5.047/1919. ME. r. a rendőrségek államosítása tárgyában.

KÉZIRAT

PARÁDI 1985 — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

PARÁDI 1990 — Idem: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Hadtudományi kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990.

TECHNIKAI RÖVIDÍTÉSEK:

M.E. — Miniszterelnök(i)

r. — rendelet

tc. — törvénycikk (törvény)